

Nr 138.

Av herr **Ljunggren, August**, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till upplysnings- och undervisningsverksamhet för nykterhetens främjande.

Genom proposition nr 223 av den 14 april har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att bevilja sammanlagt kronor 106,300 till upplysnings- och undervisningsverksamhet för nykterhetens främjande.

Kungl. Maj:t har därvid i allt väsentligt grundat sitt förslag på den utredning, som verkstälts av tillkallade sakkunniga och som utmynnat i ett betänkande rörande »planmässig nykterhetsundervisning såväl inom som utom skolan», avgivet den 16 mars 1915. Endast i en del punkter har avvikelse skett, i det att Kungl. Maj:t avvisat tanken på ordnad nykterhetsundervisning vid rekrytskolan och inom officers- och underofficersskolorna. Vidare förutsättes, att vederbörande konsistorier, därest nykterhetsspörsmålet icke erhåller tillbörligt beaktande vid konfirmationsundervisningen, icke skola lämna detta utan uppmärksamhet, vadan särskilda åtgärder härutinnan icke anses påkallade. Beträffande de ifrågasatta s. k. instruktionskurserna inom kommunerna har Kungl. Maj:t ansett sig böra endast så tillvida upptaga de sakkunnigas förslag, att allenast tvenne instruktörer anställas och att arvodet för var och en av dem bestämmes till kronor 2,800, varutav hälften skulle utgå av statsmedel. Slutligen föreslås, att åtskilliga uppgifter med avseende å nykterhetsundervisningen — anordnande av kurser för lärare, anordnande av instruktionskurser i kommunerna, anskaffande av undervisningsmateriel, utgivande av handböcker m. m. — läggas i händerna på en särskild nämnd. Förslagsvis antydes, att denna nämnd skulle bestå av en lärare vid någotdera av universiteten eller vid karolinska institutet, en ledamot av läroverksöverstyrelsen, en ledamot av folkskolöverstyrelsen samt två representanter för centralförbundet för nykterhetsundervisning, varjämte i nämnden skulle ingå en

ledamot av socialstyrelsen samt, vid behandlingen av frågor rörande nykterhetsundervisningen vid armén och marinen, en officer eller militärläkare. Nämndens ledamöter skulle icke uppbära annat arvode än rese- och traktementsersättning.

Såsom skäl för avvisande av förslaget om planmässig nykterhetsundervisning åt arméns och marinens personal i samband med den militära och dagliga utbildningen har departementschefen anfört — under erkännande av att »denna tanke är väl värd beaktande» — dels, att »det knappast låter sig göra att på ett verksamt sätt bringa densamma till utförande utan förfång för den militära utbildningen», dels, att han vore övertygad därom, »att nykterhetsspörsmålen, som redan enligt nu gällande föreskrifter skola behandlas vid manskapets utbildning, även framgent komme att därvid uppmärksammas».

Därest denna övertygelse skulle komma att visa sig äga någon grund, kvarstår emellertid alltjämt det av de sakkunniga påpekade behovet utav, att hos vederbörande officerare och underofficerare förefinnas nödiga förutsättningar att kunna meddela en efter förhållandena lämpad undervisning i nykterhetsfrågan. Med hänsyn härtill hade de sakkunniga föreslagit, att de för officerare och underofficerare härför nödiga betingelserna ernåddes genom att kunskaper på ifrågavarande område bibringades dem i samband med deras egen militära utbildning, d. v. s. att vissa sidor av nykterhetsspörsmålen bleve på lämpligt sätt belysta inom vederbörande officers- och underofficersskolor. På sätt i propositionen meddelas, hade de sakkunniga för sådant ändamål föreslagit ett statsanslag å kronor 4,500.

Kungl. Maj:t har dock, såsom ovan nämnts, icke upptagit detta förslag och har därvid hänvisat till avstyrkande utlåtanden från åtskilliga militära myndigheter. Det bör häremot först och främst anföras, att förslaget framkommit från militärt håll, nämligen från en av de sakkunniga, överste G. Torén, och det får väl anses, att han ägt tillräcklig sakkunskap ifråga om militära förhållanden för att kunna bedöma, huruvida och i vad mån detsamma vore möjligt att realisera. Vidare må det erinras, att hans mening vunnit understöd jämväl från andra auktoritativa representanter för armén och flottan, vilkas yttranden icke blivit refererade i den kungl. propositionen.

Sålunda har chefen för 1:sta arméfördelningen, *general von Matern* helt anslutit sig till förslaget, likaså chefen för 3:dje arméfördelningen, *general von Platen*, ehuru med någon inskränkning i timantalet, en inskränkning, som han anser borde kompenseras av motsvarande undervisning i samband med andra ämnen: hälsovård, marscher, sport o. s. v. De sakkunnigas förslag att låta det militära befälet övertaga den allra

huvudsakligaste delen av nykterhetsundervisningen och att så vitt möjligt förbinda densamma med undervisningen i vissa av de i det militära utbildningsprogrammet ingående ämnena finner generalen vara klokt. Jämväl chefen för 5:te arméfördelningen, *general Malm* förklarar sig ingenting hava att invända emot de sakkunnigas hemställan. Chefen för 6:te arméfördelningen, *general Wrangel* ställer sig visserligen betänksam mot det föreslagna antalet föreläsningar (10 st.) vid militärskolorna, men förordar dock två à tre föreläsningar under läsåret.

Kommendanten i Boden, Bergenzaun förklarar, att han »varken rörande omfånget av eller planen för nykterhetsundervisningens bedrivande inom armén har något att erinra». »Beträffande de militära lärarnas undervisningskompetens i nykterhetsfrågan torde», säger han vidare, »densamma förutom vid i förslaget omnämnda skolor och kurser jämväl ock i ökad grad med fördel kunna bibringas till kungl. gymnastiska centralinstitutet kommenderade officerare i samband med där lämnad undervisning i ämnena idrott, pedagogik, gymnastik, anatomi, fysiologi och sjukvårdslära.» *Militärbefälhavaren på Gottland, Bergström* uttalar sig för »fast angiven lärokurs eller tentamina eller lärobok». *Inspektören för infanteriet, Tingsten* förklarar sig hava »intet att i huvudsak erinra» emot vad som av de sakkunniga föreslagits ifråga om nykterhetsundervisningen vid infanteriet.

Chefen för flottans övningar till sjöss, *amiral Dyrssen* anser »det av de sakkunniga avgivna förslaget vara i stort sett lämpligt för spridande av upplysning om nykterhetsfrågan». Chefen för marinstaben, *amiral Sidner* instämmer med *amiral Dyrssen* och påpekar dessutom, »att de å sid. 54 (i de sakkunniges betänkande) berörda föreläsningar, vilka föreslås att hållas vid de underofficersskolor, som enligt den nya härordningen komma att upprättas, synas böra hållas även vid flottans underofficersskolor». *Chefen för sjökrigsskolan, Gyltén*, anför visserligen, såsom i kungl. propositionen meddelas, att undervisningstiden vid skolan redan nu vore otillräcklig, men anser dock, att »8 à 10 föreläsningar om en timme kunna anordnas under första årets kurs i land gemensamt med kustartillerikursen under kvällarne, exempelvis mellan 7 och 8, i stället för den undervisning i dans, som förr lämnades kadetterna och icke blivit ersatt med någon annan undervisning».

Såsom av denna redogörelse framgår, hava de militära myndigheterna till sitt övervägande flertal förordat de sakkunniges förslag, ehuru en och annan med vissa modifikation, respektive skärpningar. Det vill då synas, som om detsamma borde kunna i huvudsak accepteras även av riksdagen.

Avgörande härvidlag blir naturligtvis, vilken plats och betydelse man

är villig att tillmäta den ifrågasatta undervisningen. I detta avseende har en av de generaler, som ställt sig avvisande, bl. a. ansett, att tiden icke tillåter att syssla med »annan undervisning än den som erfordras för den militära daningen». Om man nu också skulle godtaga denna premiss, så kan man fråga sig: fordras icke för den »militära daningen» framför allt andlig och fysisk träning och uthållighet, fordras det icke »säker hand och säkert öka», god omdömesförmåga och disciplin, och fordras det icke, att fosterlandsförsvararen genom erhållen kunskap om samhällsförhållandena bibringas ansvars- och samhörighetskänsla med sitt folk.

De sakkunniga hava bland annat framhållit, »att sådana synpunkter i första rummet böra vinna beaktande, vilka närmare sammanhöra med militära frågor, såsom exempelvis alkoholens förhållande till idrott, till skjutskicklighet, till marschduglighet, till uthållighet i allmänhet, och dylikt, ävensom dess betydelse i disciplinärt avseende.

Generalstabschefen Bildt har, trots sitt avstyrkande utlåtande, dock konstaterat, i motsats till vad som sagts från annat håll, att »nykterhetsfrågan intager sådan ställning till den militära disciplinen och det militära utbildningsarbetet, att ett inrymmande av nykterhetsundervisning i rekryt-skolornas program, ävensom i kurserna vid officers- och underofficersutbildningen avsedda skolor, kan inom vissa trängre gränser anses vara *ur rent militär synpunkt lämpligt*». Han gör även det medgivandet, att något föredrag får hållas »av någon fackman på det ekonomiska eller sociala området». Krigshögskolans läkare hör även till dem, som avstyrkt förslaget, men också han gör ett medgivande, när han yttrar: »Skola verkligen officerare en gång kommenderas att handhava eventuell nykterhetsundervisning inom armén, så böra de väl ock strax dessförinnan sättas i tillfälle att få förvärva de för en dylik undervisning nödiga förutsättningarna.»

Jämväl stationsbefälhavaren i Stockholm, som hör till dem, vilka avstyrka förslaget, erkänner, »att nykterhetsspörsmålets betydelse motiverar vidtagandet av särskilda åtgärder från det allmännas sida för spridandet av en mera djupgående kunskap på området än den, som för närvarande är tillfinnandes». »Då», säger han, »en sådan anordning av undervisningen, i vad denna inriktar sig på manskapet, med nödvändighet förutsätter, därest den av de sakkunniga på flera ställen livligt påyrkade vetenskapliga objektiviteten vid undervisningen skall kunna upprätthållas, en djupgående teoretisk kännedom på området hos befälet, förer densamma såsom ofrånkomlig konsekvens, den där de sakkunnige också följdriktigt framhållit, med sig nödvändigheten att belasta jämväl befälsutbildningen med studiet av alkohol-

spörsmålet». Slutligen har amiral Lagercrantz förklarat såsom sin mening, att, »då missbruk av alkohol utgör en av de förnämsta orsakerna till disciplinära förseelser, måste från militärt håll varje strävan att stävja detta missbruk hälsas med glädje».

Efter alla dessa uttalanden vill det förefalla, som om det finnes mycket goda skäl för ett bifall till de sakkunnigas förslag. Men Kungl. Maj:t har tydligen fäst avgörande vikt vid den invändningen, att de ifrågasatta 10 föreläsningarna skulle komma att alltför mycket inkräkta på den rent militära undervisningen. Därest emellertid departementschefens förutsättning, att i allt fall nykterhetsfrågan skulle vinna erforderligt beaktande vid undervisningen i redan förefintliga ämnen, så skulle i alla händelser härför krävas åtskilliga timmar utöver det nuvarande antalet, varjämte den olägenheten alltjämt kvarstode, att särskilt de sociala och ekonomiska synpunkterna icke komme att tillgodoses på ett sådant sätt, som ämnets art påkallar.

Det synes sålunda jämväl ur den synpunkten vara att föredraga, att undervisningen, under tillbörlig militär kontroll, meddelas av i frågan fullt kvalificerade personer, vilket skulle möjliggöras genom ett bifall till de sakkunnigas, av de flesta militära myndigheterna förordade, förslag.

För den händelse det föreslagna timantalet icke skulle kunna fullt utnyttjas, föreligger givetvis intet hinder för Kungl. Maj:t att något reducera detsamma, och torde i enlighet härmed det anvisade beloppet böra uppföras såsom förslagsanslag.

Såsom skäl för att nu förorda anslag allenast för tvenne instruktörer har departementschefen anført, att ett försök av mindre räckvidd borde göras, på det att därigenom erfarenhet må vinnas, huru en dylik verksamhet lämpligast bör anordnas för att motsvara sitt ändamål. Emot detta torde icke kunna göras någon invändning, även om erfarenheten inom nykterhetsrörelsen redan nu ådagalagt, att behovet av ett större antal sådana fullt kompetenta instruktörer är synnerligen trängande.

Men med denna begränsning av instruktörernas antal är det desto mera av vikt att tillse, att deras arbete må kunna utföras under sådana betingelser, att man för uppdraget kan erhålla personer med de högsta möjliga kvalifikationer såväl ifråga om teoretisk och praktisk utbildning som när det gäller att på ett populärt och pedagogiskt tillfredsställande sätt meddela undervisningen.

Skall detta mål med största säkerhet ernås, måste emellertid vara möjligt att kunna välja instruktörerna även bland sådana lärarekategorier, som genom den av Kungl. Maj:t föreslagna avlöningen skulle se sig förhindrade att mottaga ett dylikt uppdrag.

Såsom framgår av en vid de sakkunniges betänkande fogad reserva-

tion, åtnjuta stora kategorier av lärare vid folkskolan en betydligt högre lön än som föreslås för instruktörerna.

Och då man näppeligen kan antaga, att vid eventuell tjänstledighet för nu ifrågasatt ändamål vederbörande lärare skulle få behålla hela eller ens någon del av sin lön, skulle de nödgas tjänstgöra som instruktörer för en lägre avlöning än de åtnjuta som lärare, vilket naturligtvis icke kan ifrågasättas. Vad lärare vid läroverk och seminarier beträffar, skulle de av samma anledning icke alls kunna ifrågakomma som instruktörer, vilket emellertid de sakkunnige ansett vara önskligt.

Om sålunda redan av detta skäl det föreslagna arvodet av 2,800 kronor är för lågt, så kommer därtill jämväl den omständigheten, att levnadsomkostnaderna sedan den 16 mars 1915, då sakkunnigeförslaget framkom, hava till den grad stegrats, att den föreslagna summan — även enligt de sakkunniges beräkningar — blivit otillräcklig.

Vad som anförts i en annan till sakkunnigebetänkandet fogad reservation, som t. o. m. ifrågasätter ett lägre arvode än de sakkunniga ansett skäligt, bör så mycket mindre kunna tillmätas vitsord i detta sammanhang som de exempel, denne reservant anför, icke här äro tillämpliga. De instruktörer, som där omtalas och som kunnat erhållas för ett vida mindre arvode, hava — i vad de rekryterats från lärarkåren — utfört sitt uppdrag antingen under ferierna eller å sådana tider, då de varit lediga från skolarbetet. Utom ersättningen för sitt instruktörsuppdrag hava de sålunda uppburit sin fulla avlöning från skolan.

Emellertid torde det med fog kunna ifrågasättas, huvuvida ett på förhand fixerat arvode till instruktörerna är lämpligt. Bättre synes det då vara att bestämma, att arvodet till instruktörerna bör utgå med det belopp, som vederbörande lärare måste avstå vid en tjänstledighet plus en lämplig summa därutöver. En sådan anordning har den fördelen, att man vid valet av instruktörer vore mera fri och kunde i än högre grad taga hänsyn *uteslutande* till de sökandes kvalifikationer. Man kunde då också hava möjlighet att såsom instruktörer använda intresserade lärare inom alla lönegrader och vid alla läroanstalter, såväl högre som lägre. Även anslaget till instruktörerna torde sålunda — om denna princip accepteras — böra uppföras såsom förslagsanslag.

Gent emot förslaget, att hälften av arvodet till instruktörerna skulle bekostas av kommuner, landsting eller enskilda, har den anmärkningen gjorts, att därigenom förmögnare kommuner och trakter bleve premierade på de övrigas bekostnad. Likaledes kunde inträffa, att trakter, där instruktörerna måhända allra bäst behövdes men där just av denna grund intresset vore så minimalt, att anslag icke kunde utverkas, bleve ställda utanför hela anordningen.

Det vill synas, som om dessa anmärkningar äro synnerligen väl grundade, och detta desto mera som förslagets genomförande under alla förhållanden förutsätter, att kostnaderna för logi, vivre, skjuts och dylikt skola bestridas av vederbörande kommuner eller enskilda. Skulle till dessa kostnader läggas jämväl halva avlöningen, torde kommunerna bliva alltför hårt belastade och planens realiserande komma att äventyras.

Slutligen medför inskränkningen av antalet instruktörer från sex till två — så vitt deras verksamhet skall omfatta hela landet — den konsekvensen, att det torde bli synnerligen svårt att rättvist fördela det bidrag, som skulle krävas av landstingen eller kommunerna. Arbetsplanen kunde icke uppgöras, förrän anslagen vore beviljade, under det att beslutet om dylika anslag givetvis måste bli beroende på just denna arbetsplan och dess hänsynstagande till de län och kommuner, varifrån man ville erhålla bidrag.

Alla skäl synas sålunda tala för, att instruktörernas avlöning i dess helhet bestrides av statsmedel, och att kommuner, föreningar eller enskilda endast åläggas att betala de med instruktionsresorna förenade utgifterna.

Härigenom skulle statens bidrag visserligen behöva ökas, men i dess ställe åstadkommes mera planmässighet och rättvisa och tillgodoses bättre alla landsdelars behov. Arbetet med instruktionskursernas anordning, som i alla händelser icke blir så litet, kommer också att väsentligen förenklas och underlättas.

Vid ett bifall till dessa förslag torde det föreslagna anslaget för anställandet av tvenne instruktörer först och främst böra fördubblas, vartill torde böra läggas förslagsvis 1,400 kronor för att möjliggöra anställandet av någon instruktör jämväl med den högsta kompetensen. Ett förslagsanslag å 7,000 kronor torde sålunda böra ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för nu ifrågavarande ändamål.

Av den kungl. propositionen framgår icke med full tydlighet vilka uppgifter och befogenheter som skulle tillkomma den ifrågasatta nämnden, vars tillkomst måste hälsas med tillfredsställelse av dem, som inse betydelsen av bättre planmässighet och större effektivitet ifråga om nykterhetsundervisningen såväl inom som utom skolan.

Därest avsikten skulle vara, att denna nämnd icke blott skulle hava till uppgift att övervaka upplysningsarbetet i nykterhetsfrågan och att yttra sig över, eventuellt fastställa, arbetsplaner och förslag i olika hänseenden, som framkomma eller som till densamma hänskjutas, utan att jämväl handhava arbetet på de områden, som i den kungl. propositionen antydhas, så torde det vara ofrånkomligt, att till nämndens förfogande jämväl ställas nödiga medel för anställandet av behövliga arbetskrafter. Redan ordnandet av de sommarkurser, som omnämnas, och deras över-

vakande kräver ett betydande arbete, som givetvis icke kan direkt överföras på nämndens samtliga ledamöter. Skulle härtill komma anordnandet av instruktionskurser i kommunerna, utgivandet av undervisningsmaterieell och handböcker, flygblad m. m., så komme att härför krävas en omfattande administration.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle centralförbundet för nykterhetsundervisning allt fortfarande omhänderhava dessa uppgifter. Enär detta förbund organiserats för sådant ändamål och dessutom genom sin nära förbindelse med nykterhetsrörelsen i landet till sitt förfogande äger en mängd intresserade, frivilliga och oavlönade organ och krafter, har det blivit möjligt att med jämförelsevis ringa administrationskostnader utföra arbetet. I och med att detta arbete i stor omfattning överföres direkt på staten och dess organ, komma givetvis förhållandena att ställa sig väsentligt annorlunda.

Det synes sålunda vara nödvändigt, att nämndens åligganden och befogenheter närmare preciseras och att det fastställes, huruvida densamma skall vara en verkställande eller en rådgivande och kontrollerande institution eller bådadera.

Därest den skulle äga en verkställande myndighet, vilket dock enligt vår mening icke synes vara nödvändigt, torde böra till dess förfogande ställas ett lämpligt administrationsanslag, som icke gärna kan understiga 6,000 kronor. Med åberopande av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen — med bifall i övrigt till Kungl. Maj:ts proposition nr 223 — må besluta anslå medel,
dels ett förslagsanslag å kronor 4,500 för anordnandet av föreläsningar i alkoholspörsmålet vid krigsskolan å Karlberg, vid sjökrigsskolan samt vid underofficersskolorna inom armén och flottan,

dels ett förslagsanslag å kronor 7,000 för anställandet av tvenne s. k. instruktörer med uppgift att, på kallelse, inom kommunerna och föreningarne, vid läroanstalter, läraremöten och kurser etc. hålla vissa instruktionslektioner i nykterhetsfrågan ävensom i föreläsningsform giva anvisningar rörande nykterhetsundervisningens ändamålsenliga bedrivande såväl genom upplysningar rörande nykterhetsspörsmålet som genom demonstrerandet av undervisningsmateriel,

dels — under i motionen given förutsättning — ett förslagsanslag å kronor 6,000 att ställas till den i

kungl. propositionen ifrågasatta nämndens förfogande för bestridandet av med nämndens arbete uppkommande administrationskostnader.

Vid ett bifall till dessa förslag torde den i kungl. propositionen föreslagna slutsumman kronor 106,300 böra höjas med kronor 14,700 och sålunda upptagas till ett belopp sammanlagt 121,000 kronor.

Stockholm den 28 april 1917.

August Ljunggren.

N. O. Bruce.

Wilhelm Gullberg.

Oscar Olsson.

E. V. Gelin.

Gustav Rosén.